

ליד הקנעה

שני סוסים רתומים לעגלת המשטר הקיים במדינה. סוסים בריאים, חזקים ושופעי־מרץ. האחד מודרך על־ידי זייד בן־גוריון. השני על־ידי פנחס ספיר.

הסוס הראשון הוא סוס הבסתון. מה אי אפשר לעשות בשם הבסתון? מה אי אפשר להצדיק בשמו? מי אינו נחפז לפנות את הדרך כאשר שטעת פרסותיו ושמעת מרחוק?

הסוס הבסתוני הוא סוס סודי. כמעט ואי אפשר להתחכך עליו. ועוד יותר קשה לדון על מחירו.

הסוס השני הוא גלוי יותר. זהו סוס הפיתוח. אין הוא יורק להבות כרעהו. אבל כסופי עבודה להבטחת שיגשוגו בעליו אין דומה לו. מי שמבין מה נעשה בארץ בשם הפיתוח, מחזיק בידיו את המפתח להבנת המשטר כולו.

★ ★ ★

פיתוח — זוהי מילה נהדרת. אין בה שניץ של שלילה. כולה חיוב טהור. מי אינו רוצה בפיתוח?

מי יעז להתנגד לו? מישוה מנופף במטה־הקסמים של הפיתוח, והנה עלות לנגד עיני קהלו המכושף תמונות מרהיבות של שדות מוריקים, ארובות עשנות הצצות בלב השממה, גלגלים המסתובבים בקצב קדחתני ודחפורים המזויזים הרים. לתמונות היפות מתלחזים צלילי־נועם. סטאטיסטיקות מרשימות בחדשות קול ישראל בשבת בצהריים. נאמים גאים באסיפות המגבית היהודית המאוחדת בברונקס. דברי שרים בכנסת. סימפוזיה של הבסתות והצפיות.

זה הצד הלירי של הלירה. יש גם צד שני, פרוזאי יותר. זה הצד המתגלה בדו"חיים ממו"שלתיים יבשים, מוסג הדו"ח שהופץ השבוע, המראה את הוצאות הפיתוח בארבע השנים האחרונות.

הוא כולל, בין השאר, את אחד המיסומים המרתקים ביותר שראה אי פעם אור בישראל: רשימת המפעלים התעשייתיים והחקלאיים שקיבלו בארבע שנים אלה הלוואות.

★ ★ ★

הלוואות־פיתוח היא המצאה שאפשר להשתתף רק ה למן שירד על בני־ישראל במדבר, אחרי שנאלצו בצורה כה בלתי־נעימה להיפרד מסירייה־הבשר של מצרים. התכונה העיקרית של המשק הישראלי היא שאין בו אשראי ככמות המתקבלת על הדעת. משמע: אדם המבקש לעשות עסק, או לייצר מצרך, או סתם לנהל את מפעלו, אינו יכול להשיג את הכסף הדרוש לו.

אילו חי אותו אדם בארצות־הבכרת, למשל, היה פשוט ניגש לבנק הקרוב ביותר. שם היה מפרס באוזני המנהל את תוכניותיו וצרכיו, מצביע על בטחונותיו, אם נמצא, אחרי שיקול אחראי, כי התוכניות הן סולידיות והערבוביות טובות, היה מקבל את ההלוואה הדרושה לו, תמורת רבית של שלושה או חמשה או שבעה אחוזים.

הכסף הוא מצרך, כמו כל מצרך אחר. איש־עסקים בחו"ל קונה את הכסף, כשם שהוא קונה כוח־עבודה או חומר גולמי, תמורת מחיר הוגן (הקרני ריבית). אולם הכסף אינו מצרך רגיל. הוא מצרך חיוני. משק בו אין איש־העסקים יכול להשיג דייכפת, אינו יכול לקבל הלוואה הדרושה לו, דריהו דומה לאדם שאינו יכול להשיג אוויר.

אדם שאינו יכול להשיג אוויר, מוכן לשלם הרבה מאד תמורת כל נשימה. איש־עסקים שאינו יכול להשיג די כסף בתנאים שהם נורמליים בעולם, נאלץ להשיגו בתנאים בלתי־נורמליים. במלים אחרות: תחת לשלם ריבית של חמשה אחוזים לשנה, הוא משלם רבית של עשרים, שלושים ואפילו שלושים־וששה אחוזים.

בארץ אין כיום כמעט אף עסק אחד שאינו זקוק לכסף "שחור", ושאינו משלם ריבית "שחורה" כזאת. מפעלים פרטיים, בעלי מחזור של מיליונים, נאלצים לזייף את ספריהם ולייזל על עסקים שחורים כדי לחפות על תשלום הריבית הקיצונית.

כמעט כל הקיבוצים בארץ נזקקים לה אף הם. מישוה טען, לא מכבר, שכל עובד בקיבוץ עובד עתה שעתיים ביום רק לכיסוי הריבית השחורה.

★ ★ ★

רק על רקע זה של חניקה כספית כללית אפשר להבין את חשיבותה של הלוואת־הפיתוח. הלוואה זו ניתנת בריבית של 7% בממוצע. תחת לקחת אשראי שחור או חצי־שחור, מקבל בריהמול את

הכסף בחצי, בשליש או ברבע המחיר שאותו כסף היה עולה לו אחרת. זוהי המתנה הראשונה.

מתנה שניה תמונה באינפלציה המתמדת הקיימת בארץ. אדם הלוקח הלוואה לשמונה שנים, יכול להיות בטוח כי בכוא מועד החזרת ההלוואה יהיה הכסף שווה בהרבה פחות — וההפרש הוא רווח נקי על חשבון הבארוץ.

אמנם קיים סעיף המצמיד את ההלוואה בחלקה לשער הדולאר, אולם סעיף זה יכול להיות מופעל רק במקרה של פיתוח רשמי. אין הוא חל על הלירה המתמדת של ערך הכסף, שאינה קשורה בפיתוח כזה וחקא. על כן מעוניין כל אדם לקבל הלוואת־פיתוח, בגודל מכסימלי. המרוץ אל ההלוואה הוא הן ספורט העיקרי כמושק הישראלי.

★ ★ ★

מי מקבל את ההלוואה? איש נאיבי, המקשיב לרדיו ולנאימי אסיפות, יענה בלי היסוס: מי שמקים מפעלים בדומנה, בעדולם או בקרית־מלאכי. הוא יטעה טעות גמורה.

פנחס ספיר: אז יתהלך מזווה כמפתוז

הלוואת־פיתוח אינה קשורה-רוקא באיזורי פיתוח, גם לא בענף־פיתוח. למעשה יכול לקבל אותה כל מפעל שהוא.

ברשימת מקבלי הלוואות־הפיתוח בארבע השנים האחרונות נמצאים מפעלים כמו סמפו (200 אלף ל"י), לודז'יה (400 אלף ל"י), תנובה (5.8 מיליון ל"י). מסתבר שאפילו האנציקלופדיה העברית (305 אלף ל"י), היא מפעל פיתוח. היא מקימה בכסף זה בית־דפוס בחולון, שיטעיק 20 פועלים נוספים.

לא רק דפוס אחדו הקיבוצים (מפא"י) בעין־חרוד יכול לקבל הלוואת־פיתוח (25 אלף ל"י), אלא גם חברת התקליטים התל־אביבית מקולית (41,400 ל"י).

אם כן, מה המודד המדריך את הממשלה במתן הלוואות?

מנוסח הדו"ח אפשר להסיק: הכושר ליצור מקומות עבודה חדשים. כי ליד כל הלוואה רשומה עליית מספר העובדים במפעל שנהנה ממנה. ב־22 המפעלים שקיבלו הלוואות של למעלה מחצי מיליון ל"י כל אחד, וביחד סכום של 72 מיליון ל"י, עלתה התעסוקה בארבע שנים אלה ב־9122 עובדים. גניח אפילו שכל העובדים האלה זכו לתעסוקתם רק הודות

להלוואות (דבר שאינו סביר), מסתבר כי תעסוקת כל עובד כזה עלתה 7898 ל"י.

זה מחיר יקר.

לוי אשכול אמר בשעתו כי קליטת כל עולה חדש, עולה 2000 דולארים, שהם למעשה 5000 ל"י. סכום זה כולל הוצאות שיכון, בריאות, חינוך ועוד. גניח שמחצית הסכום מוקדש לתעסוקה. במקרה זה צריכה התעסוקה של העולה החדש לעלות 2500 ל"י. אם עלתה 7898 ל"י, מתקבל הרושם כי ההפרש בסך 5398 ל"י לכל עובד לא הוקדש כלל לקליטת העובד, אלא שימש למקבלי הלוואות למטרות אחרות.

★ ★ ★

אין ספק כי לנוחני ההלוואות — פנחס ספיר ואנשיו — כחנות טובות. אין ספק גם כי חלק מן ההלוואות שישמו מטרות טובות ונוצלו בייעילות ובנאמנות. אם ממגורת דגון בחיפה, למשל, אס עלתה 7898 ל"י, מתקבל מיליון ו־505 אלף לירות, אחרי שהשקיעה בארץ מיליוני דולארים של משקיעי־חוץ, נראה הדבר הגיוני. המפעל חוסך למדינה סכומים אדירים של מטבע זר. אולם האם דגון אופייני לכל, או אפילו לחלק הארי, של מקבלי הלוואות הפיתוח?

חלק ניכר מן ההלוואות נוצל כחפזון, ללא חשבון ובקלות־דעת. מקבליהן המאושרים מיהו רזו לקנות מכונות, מבלי לחקור אם אמנם מכונות אלה דרושות. בכמה ענפים נוצר עודף עצום של כושרי־יצור, שאין כל צורך בו.

אחרי שהגיעו המכונות היקרות והמיותרות, כיתתו הבעי לים את רגליהם כדי לספק להן עבודה ולהשיג הון חוזר. הון חוזר זה עלה בריבית שחורה. הריבית מייקרת את הייצור.

כך נוצר בגזרות רבות של הכלכלה הישראליה משק משוכשך, החסר הגיון כלכלי — והמדריך רק עליוני המקריות של גשם ההלי וזאות.

חלק ניכר ממקבלי ההלוואות לא טרח אפילו לנצל את הכסף בצורה בלתי־יעילה. כל אדם המצוי בכלכלה, מכיר מקרים רבים של תרמיות־פיתוח. הדבר קל למדי: מגויזים במחיר המכונות שרוצים להמין, משאירים את ההפרש בחשבון סודי בחו"ל. או מגויזים בתוכניות הפיתוח ומעבירים חלק גדול מן ההלוואה למימון עסקים אחרים לגמרי.

קערת הפיתוח היא קערה גדולה. רבים שמנו לידה, ואז יתהלי מזווה כמפתוז.

★ ★ ★

פ תכן כי התוצאה העיקרית של שיטת הלוואות הפיתוח אינה כלל כלכלית, אלא פוליטית.

המסקנה הראשונה המודקרת לעיני הקורא את רשימת מקבלי ההלוואות היא: כולם קיבלו. כל סקטורי המשק, כל חוגי הציבור, חברי כל המפלגות הפוליטיות. אדם מקבל יותר ככל שהוא קרוב למפא"י — אך גם אוהדי חרות ומפ"ם קיבלו את חלקם מן הקערה.

אם אושרו לדפוס דבר 28 אלף ל"י, הרי אושרו גם 40 אלף לדפוס ולמרחב, 36 אלף לדפוס על המשטר, 76 אלף לדיעות אחרונות, ואילו עובד בן־עמי, בעל המניות העיקרי של מעריב, קיבל 45,110 ל"י לייצור סרטים. הוא הדין בכל שאר הענפים.

זוהי שיטה המוכיחה הגינות רבה מצד בעליה. היא מוכיח שה גם פקחות רבה. כי כאשר כולם מקבלים, כולם מעוניינים לשתוק, כולם חפצים בהמשך קיום המשטר.

גניח לרגע כי מפלגה פלוגית רוצה לפתוח במסע פוליטי מוחץ, המסוגל באמת לפגוע במשטר. מפלגה זו תלויה בתרומות מידי הממשלה. עובדה פשוטה זו קובעת מראש גבול ברור לכל פעילות אופוזיציונית. היא בחדאי אינה מאפשרת פעילות מהפכנית.

כך שולטת הממשלה למעשה על כל הסקטור רים והחוגים של הכלכלה הישראלית — ובן עקיפין גם על כל הזרמים הפוליטיים. אולי זו הדוגמה החותכת ביותר של מהות משטר החלוקה. היא מסבירה מדוע לא תיתכן אופוזיציה אמיתית בתחומי משטר כזה.

היא מסבירה גם מי הנהנה האמיתי מן המשטר, מיהו המעמד המשמש לו כסיס. כי מעמד מקבלי הלוואות־הפיתוח — ומקבלי כספי השילומים, המענקים ושאר מאות ההטבות השונות — הוא בכל זאת מיעוט. אין הוא מגיע לראי סאליב, למערכת עמישב — ולמאות האלפים המנסים לחיות על משכורות שמאבדות בהדרגה את ערכן.